

УДК 343.346

Пилипенко Євгенія Олексіївна,
кандидат юридичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН АНГЛО- АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Статтю присвячено дослідженню кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством країн англо-американської правової системи, а також аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак складу залишення в небезпеці. Здійснено порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці країн, що відносяться до англо-американської правової сім'ї, зокрема Канади, США та Англії.

Ключові слова: залишення в небезпеці, правова система, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці, тобто завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження, передбачена законодавством країн різних правових систем, зокрема романо-германської, англо-американської, змішаної та релігійно-традиційної.

Україна як європейська держава належить до романо-германської правової сім'ї, проте в питаннях удосконалення законодавства, у тому числі у сфері кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, не зайвим буде дослідження досвіду протидії скоєння подібних злочинів у країнах інших правових систем. У даному випадку актуальним буде дослідження досвіду країн англо-американської правової системи, адже ці країни входять у десятку найрозвиненіших країн світу як у сфері економічного розвитку, так і в питаннях протидії злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці досліджували такі вчені, як В. В. Бабаніна, Ю. О. Власов, І. І. Горелік, О. С. Горелік, Я. О. Миц, П. І. Орлов, М. В. Сенаторов, проте потребує більш детального дослідження та аналізу кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці країн англо-американської правової системи.

Метою запропонованої статті є всебічне дослідження та аналіз кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством країн англо-американської правової системи.

Виклад основного матеріалу. Принцип взаємодопомоги, що є основою існування людства, було закріплено в правилах людських стосунків як невід'ємну норму поведінки людей вже з моменту утворення перших суспільних формувань. Керуючись цим принципом, кожна цивілізована держава бере на себе зобов'язання приділяти максимум уваги тим особам, які через різні причини позбавлені змоги турбуватися про себе самостійно, а забезпечення життєво важливих потреб та інтересів цих осіб традиційно виступає першочерговим завданням соціальної політики країни.

На сьогодні це завдання реалізується через систему відносин, де на державу і на громадян цілком справедливо покладаються певні обов'язки щодо надання допомоги людям, які знаходяться в небезпечному для життя стані та які не в змозі вжити заходів до самозбереження, і встановлено відповідальність за їх невиконання.

Серед заходів правового регулювання таких відносин український законодавець використовує кримінальну відповідальність як найбільш суворий захід впливу на суспільну поведінку.

Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці, тобто за відоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження, встановлена у законодавстві країн різних правових систем.

Правова система — це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають внаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини, юридичні установи, юридична техніка, правова культура, стан законності та її деформації, правопорядок та ін.). Тобто, правова система — обумовлена об'єктивними закономірностями розвитку суспільства цілісна система юридичних явищ, що постійно діють внаслідок відтворення і використання людьми та їх організаціями (насамперед державою) для досягнення своїх цілей [1, с. 237].

Правові системи, у свою чергу, мають певну класифікацію. Так, науковець О. Ф. Скакун запропонувала наступну класифікацію правових систем за наступними типами:

- 1) романо-германський тип правової системи (країни континентальної Європи: Італія, Франція, Іспанія, Швейцарія, Німеччина, Австрія, Україна тощо);
- 2) англо-американський тип правової системи (Англія, США, Канада, Північна Ірландія, Австралія, Нова Зеландія);
- 3) змішаний тип правової системи (Данія, Швеція тощо);
- 4) релігійно-традиційний тип правової системи (мусульманські країни: Саудівська Аравія, Іран, Лівія; Індія; далекосхідні країни: Японія, Південна Корея, Китай; країни африканської групи — Африка, Мадагаскар) [1, с. 524].

З приводу *англо-американського типу правової системи або системи загального права* слід зазначити, що це сукупність національних правових систем, які мають спільні риси, проявляються в єдності закономірностей і тенденцій розвитку на основі норми, сформульованої суддями в судовому прецеденті, який домінує як форма (джерело) права, у поділі права на загальне право і право справедливості, у визнанні закону лише після апробування його судовою практикою, у превалюванні процесуального права над матеріальним [1, с. 547].

Витоком цього типу правової системи є загальне право Англії (*common law*), яке виникло і розвивалося після норманського завоювання 1066 р., затвердилося на початку XIV ст. і було доповнено у XV—XVIII століттях правом справедливості (*law of equity*). За своєю природою загальне право є казуїстичним, складеним із типізованих прецедентів. На відміну від континентального (романо-германського) загальне право (англо-американське) створювалося суддями. Поступово затверджувалася однаковість підходів до вирішення аналогічних справ для всієї країни. При розгляді справ прагнули додержуватися раніше винесених судових рішень. Англійське правило прецеденту носить імперативний характер такого змісту: вирішувати так, як було вирішено раніше (правило «*stare decisis*») [1, с. 548].

Прецедентна норма принципово відрізняється від норми права романо-германського типу своєю конкретною, «казуїстичною», індивідуальною спрямованістю, відсутністю абстрактно-узагальненого змісту загального характеру. Прецедентна норма становить «модель» конкретного рішення, а не абстрагування від окремих випадків, що властиве нормам права романо-германських країн. Для винесення судового рішення відправною засадою служить не готова норма, а казус правового значення, який мав місце раніше і є аналогічним випадку, що розглядається. Суддя з великої кількості судових рішень має можливість обрати прецедент, який підходить до конкретної справи. Він визначає, який прецедент для нього є обов'язковим [1, с. 554–555].

Отже, що стосується кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, то вона має своє офіційне закріплення в законодавстві країн англо-американської правової системи, зокрема Канади, Англії та США.

Перша країна, якій слід приділити увагу під час вивчення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, є Канада.

Так, КК Канади, що був прийнятий у 1892 році, у частині восьмій «Злочини проти особи та її репутації» містить ряд статей, що визначають кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці [3].

Ч. 1 ст. 215 КК Канади зазначає перелік осіб, на яких законом покладений обов'язок турботи про потерпілого. Це такі особи, як батьки, прийомні батьки до досягнення дитиною 16-річного віку, опікуни, подружжя тощо, якщо потерпілий через малолітство, старість, хворобу або через інший безпорадний стан не в змозі забезпечити собі повноцінне безпечне життя. Слід зазначити, що ч. 1 ст. 215 КК Канади визначає суб'єкта злочину та встановлює, що суб'єкт злочину є спеціальним. Також у зазначеній частині встановлюється перелік осіб, які можуть бути потерпілими від протиправних дій суб'єкта злочину. У цьому дана норма схожа зі ст. 135 КК України, де зазначено перелік осіб, що можуть бути потерпілими, а також встановлено спеціальні властивості для суб'єкта злочину.

Ч. 2 ст. 215 КК Канади визначає, які саме дії суб'єкта злочину є протиправними та за які передбачено кримінальну відповідальність. Так, невиконання обов'язків турботи з боку осіб, зазначених у ч. 1 ст. 215 КК Канади, що ставить під загрозу безпеку життя та здоров'я потерпілого, визнається злочином, за який винна особа повинна понести кримінальне покарання. Тобто ч. 2 ст. 215 КК Канади визначає об'єктивну сторону залишення в небезпеці. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 135 КК України, як і ч. 2 ст. 215 КК Канади, встановлює протиправність у невиконанні обов'язків турботи про потерпілого з боку суб'єкта злочину, що зазначений в ч. 1 ст. 215 КК Канади.

Ч. 3 ст. 215 КК Канади визначає покарання за скоєння суб'єктом злочину, передбаченим ч. 1 ст. 215 КК Канади, протиправних дій, зазначених у ч. 2 ст. 215 відповідного кодексу та встановлює покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років [3].

Досліджуючи кримінальне законодавство США, слід зазначити, що у середині ХХ ст. у країні розпочався рух за реформу кримінального законодавства, і в більшості штатів було прийнято нові кодекси. Основою для прийняття цих кодексів був Зразковий Кримінальний кодекс США (1962 р.), який розроблений інститутом американського права. Даний кодекс увібрав у себе досвід розвитку американського кримінального права, він справив визначальний вплив на нову кодифікацію.

Так, ст. 211.2 «Поставлення іншої особи в небезпеку за недбалістю» зазначеного вище кодексу зазначає, що особа скоює місдімінор (злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком до одного року) [2, с. 389], якщо винна особа через необережність або недбалість своєю поведінкою ставить або може поставити іншу особу в небезпечний для життя та здоров'я стан, що може призвести до настання смерті або тяжких тілесних ушкоджень для потерпілого [4].

Об'єктом злочину, передбаченого ст. 211.2 КК США, є життя та здоров'я особи.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується діянням у формі дії чи бездіяльності, оскільки винна особа може поставити потерпілого у небезпеку настання смерті або тяжких тілесних ушкоджень як протиправною дією, так і бездіяльністю.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 211.2 КК США, може бути будь-яка особа, що своїми діями ставить під загрозу спричинення шкоди життю та здоров'ю потерпілого, тобто суб'єкт злочину — загальний.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 211.2 КК США, характеризується необережною формою вини стосовно самого діяння.

Окремо визначений у ст. 211.2 КК США випадок вчинення певних протиправних дій, що будуть кваліфікуватися саме за зазначеною статтею КК США. Так, особа скоює злочин, якщо вона завідомо направляє вогнепальну зброю на іншу особу або в її бік незалежно від того усвідомлював суб'єкт злочину чи ні, що ця зброя заряджена.

Досліджуючи кримінальне законодавство Англії, слід зауважити, що кримінальний кодекс в цій країні відсутній. Замість нього ще 1861 року було прийнято Закон «Про злочини проти особи», що є чинним і на теперішній час. Даний закон охоплює всі види злочинних посягань проти особи, а також наслідки у вигляді тілесних ушкоджень або смерті. Покарання завжди призначається з урахуванням наслідків, що настали внаслідок злочинного посягання. Так, наприклад, якщо внаслідок злочинного посягання потерпілому було заподіяно тілесні

ушкодження, то винна особа нестиме покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років [4].

Склад залишення в небезпеці в країнах англо-американської правової системи можна відобразити в таблиці:

№ з/п	Країна	Стаття КК (параграф)	Об'єкт залишення в небезпеці
1.	Канада	215	Життя та здоров'я особи
2.	США	211.2	Життя та здоров'я особи

№ з/п	Країна	Частина, стаття КК (параграф)	Об'єктивна сторона залишення в небезпеці
1.	Канада	ч. 2 ст. 215	Виражається бездіяльністю, що полягає у невиконанні обов'язків турботи з боку осіб, зазначених у ч. 1, що ставить під загрозу безпеку життя та здоров'я потерпілого.
2.	США	211.2	Характеризується діянням у формі дії чи бездіяльності. Своєю поведінкою суб'єкт злочину ставить потерпілого у небезпеку настання смерті або тяжких тілесних ушкоджень.

№ з/п	Країна	Стаття КК (параграф)	Суб'єкт залишення в небезпеці
1.	Канада	215	Спеціальний
2.	США	211.2	Загальний

№ з/п	Країна	Стаття КК (параграф)	Суб'єктивна сторона залишення в небезпеці
1.	Канада	215	Щодо діяння виражається в формі умислу
2.	США	211.2	Щодо діяння характеризується необережністю

№ з/п	Країна	Частина, стаття КК (параграф)	Покарання за залишення в небезпеці
1.	Канада	215	Позбавлення волі на строк до 5 років
2.	США	211.2	Позбавлення волі строком до 1 року

Щодо позитивного досвіду аналізу кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством країн англо-американської правової системи саме для України, то, на наш погляд, це можливість закріплення на законодавчому рівні об'єктом злочину, передбаченого ст. 135 КК України «Залишення в небезпеці», не тільки життя, але й здоров'я особи (як, наприклад, у Канаді та США), оскільки залишення в небезпеці може завдати шкоди також і здоров'ю потерпілого, а фізичне й психічне здоров'я є одним із найважливіших благ в житті кожної людини. Саме нормальний стан здоров'я забезпечує особі високий рівень соціальної активності, сприяє розвитку її талантів і здібностей. Завдання шкоди здоров'ю заподіює особі в багатьох випадках велику фізичну, моральну й матеріальну шкоду (матеріальна шкода пов'язана з витратами на відновлення здоров'я, лікування й реабілітацію). Тому, враховуючи невід'ємну важливість здоров'я в житті людини, є логічним визнання об'єктом злочину, передбаченого ст. 135 КК України, не тільки життя, але й здоров'я особи.

Висновок. Дослідження кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством країн англо-американської правової системи дозволить всебічно дослідити та вдосконалити норми чинного кримінального законодавства України, що встановлюють

кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці, а також запозичити певний світовий досвід з урахуванням, звісно, певних особливостей національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
2. Бажанов М. І. Кримінальне право України : підручник. Загальна частина. Київ — Харків. Юрінком Інтер — Право, 2001. 416 с.
3. Кримінальний кодекс Канади. URL : <http://laws.justice.gc.ca/html>.
4. Уголовное право Англии и США. URL : http://www.yuristonline.com/uslugi/yuristam/literatura/krim_pravo/115.php.

Пилипенко Евгения Алексеевна,
кандидат юридических наук
(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ОСТАВЛЕНИЕ В ОПАСНОСТИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ СТРАН АНГЛО-АМЕРИКАНСКОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Статья посвящена исследованию уголовной ответственности за оставление в опасности по законодательству стран англо-американской правовой системы, а также анализу объективных и субъективных признаков состава оставления в опасности. Проведенный сравнительный анализ уголовной ответственности за оставление в опасности стран, относящихся к англо-американской правовой семье, в частности Канады, США и Англии.

Ключевые слова: оставление в опасности, правовая система, уголовная ответственность.

Pilipenko Evheniia Alekseevna,
PhD in Law
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

CRIMINAL LIABILITY FOR THE ABANDONMENT IN DANGER IN COUNTRIES OF AMERICAN AND ENGLISH LAW SYSTEM

The article discloses the criminal liability for the abandonment in danger in countries of American and English law system and also the analysis of objective and subjective signs of the composition of abandonment in danger. A comparative analysis of the criminal responsibility for abandonment in danger in countries which belong to American and English law family (Canada, USA and England).

The object of abandonment in danger in Canada and the USA is the person's life and health, while in Ukraine one of the objects is only human life. In Canada, abandonment in danger if is committed intentionally, and in the USA it will be a crime if is committed inadvertently. In this regard, there are differences in the punishment appointment for abandonment in danger. In Canada, such a crime is punishable by imprisonment up to 5 years, and in the USA, it is punishable by imprisonment up to 01 year. The subject of abandonment in danger in Canada is a special person; but in the USA is a person, who doesn't have special powers. In this regard, the legislation of Canada is very similar to the Ukraine's one (the crime is committed intentionally by a special person), however the object is different. In Canada, the object is human life and health, and in Ukraine only human life. Since abandonment in danger is a crime against human life and health, and it can cause health damage in the form of bodily harm, borrowing the foreign experience in the scope of abandonment in danger is necessary for Ukraine.

Key words: abandonment in danger, law system, criminal liability.

Надійшла до редколегії 12.04.2018